

TÜRKİYE'DE KENT - KÖY ve KENTLİ - KÖYLÜ ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hacı KURT *

ÖZET

Bu makale kentsel ve kırsal nüfusun algılamaları ve birbirlerine karşı tutumlarındaki farklılıkları araştırmayı amaçlamaktadır. Kent ve kır arasındaki bölünme ve karşıtlık, en az iki yüzyıldır er ya da geç her ülkenin yaşadığı, endüstrileşme ve onun yarattığı hızlı büyümeyle birlikte ortaya çıkan sorunlar ve kırdaki değişim olarak kendini gösteren evrensel bir deneyimdir. Kent ve kır arasındaki itim ve çekim güçlerini yaratan nesnel koşullar yanında, kuşkusuz bu nesnel koşulların kentsel ve kırsal nüfus tarafından nasıl algılandığı da son derece önemlidir. Kentbilim araştırmacıları, sosyopsikolojik nedenleri de kentleşmenin ardında yatan önemli bir etmen olarak görmektedirler. Bunun yanında, kentli ve köylü nüfusun birbirlerini nasıl algıladıkları toplumsal bütünleşme, kente gelenlerin kentsel değerlere uyumu ve kırsal politikalara toplumsal destek sağlama konularında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu nedenle, makale, kentsel ve kırsal nüfusun algılamaları ve birbirlerine karşı tutumlarındaki farklılıkları saptamak amacıyla Türkiye'nin farklı bölgelerinden seçilen sekiz ilin kırsal ve kentsel yerleşimlerinde yaptığımız alan araştırmasının verilerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent-köy algısında karşıtlık, mekansal farklılık,

* Mersin Üniversitesi ÜBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Araştırma Görevlisi, Dr.

ABSTRACT

This article investigates the perceptual differences and attitudes between rural population and city dwellers. It is at least two-century world experience that industrialization, with its accelerating rate of economic growth, produces problems of rural chance and the town country dichotomy. In addition to pull and push factors between city and the countryside, created by objective conditions, urban researchers are stressing sociopsychological and sociocultural factors as an other important factor behind urbanization. Therefore, to ascertain how rural and urban dwellers perceive each other and what kind of perceptual differences there are between urban population and villagers can assure important information to understand the nature of urbanization. In this perspective, the article is based on data from a survey we have conducted in eight provinces' rural and urban settlements.

Key Words: Contradictory perceptions between rural and urban, spatial differences, social integration, town-country dichotomy, rustic culture.

TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

Kır ve Köy Kavramı: İlk bakışta kır ve köy sözcükleri arasındaki bir benzerlik, iç içe geçmişlik ve zaman zaman birbiri yerine de kullanıldığı görülmekle birlikte bu iki kavram arasında önemli farklar vardır. Her şeyden önce bu iki sözcüğün etimolojik kaynağı farklıdır. Kır, köken olarak Türkçe bir sözcüktür. Köy ise Farsça kaynaklı, Farsça'dan dilimize geçmiş, gerek biçim gerekse anlam olarak az çok değişime uğramış bir sözcüktür. Farsça "mahalle sokak" gibi anlamlara gelen "kûy" sözcüğü Türkçe'de fonetik olarak değişerek "köy" biçimine girmiş, anlam olarak da değişerek bugünkü anlamını kazanmıştır.

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde köy, "Yönetim durumu toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal uğraşıda bulunmak gibi işlevlerle ayrılaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme biri-mi"(Keleş, 1998: 93) olarak tanımlanmaktadır.

Tütengil (1979: 7), köyü, "kır yerleşmelerinin yaygın adı" olfak görür.

Geray (1985: 17), sosyolojik ölçütler çerçevesinde köyü, iş bölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile türünün yaygın ve yüzyüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu açıdan kentsel topluluklardan ayrılan toplulukların yaşadığı yerleşmeler olarak tanımlar.

Köy kanunu ise iki ayrı maddesinde iki ayrı ölçüt kullanarak farklı tanımlar vermektedir. Kanun, 1. maddesinde "Nüfusu iki binden aşığı yurtlara (köy)...denir, derken, 2. maddesinde, "Cami, mektep, otlak, yaylak,

baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar, bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler"¹ demektir.

Görüldüğü gibi köy, idari, nüfus ya da sosyolojik ölçütlere göre bir kırsal yerleşim birimi ve bu tür yerleşmelerin ortak adı olmuştur.

Kır ise "köy"ün karşıtı değil, fakat onu da içine alan bir kavramdır. Kır; kentin dışı, çoğu boş ve geniş alanlar, yerler anlamında kullanıldığı gibi verimsiz, kıraç alanların genel adı olarak da kullanılmaktadır.

Bizim konumuz ağıısından "kentlerin dışında kalan alanlarla yerleşmeleri dile getiren kır sözcüğü köyü de kapsamaktadır. Ne var ki, 'kır yerleşmesi düzeninde', yalnız köyler değil, henüz köy bile olamamış yerleşmelerle kent sayılma aşamasına ulaşamamış kasabalar da bulunmaktadır." (Tütengil, 1979: 7)

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde kırsal alan "Üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan" olarak; kırsal topluluk ise, "genellikle köylerde yaşayan, anakentlerin daha tümüyle kentleşmemiş komşu alanlarında da görülen, başat çalışma alanı tarım ve hayvancılık olan, yüzyüze ilişkilerin sürüp gittiği, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olduğu insan topluluğu" (Keleş, 1998: 85-86) olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi köy ve kır kavramları birçok noktada kesişmekle birlikte önemli farklılıkları taşımaktadırlar. Köy, bir kırsal yerleşim biriminin ve belli durumlarda bu yerleşim birimine ait toprakların genel adı olarak kullanılırken; kır, kentsel yerleşimlerin dışında kalan, köyü de içine alan yerleşim birimlerinin ve alanların ortak adı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, köyler, kırsal yerleşimlerin en tipik ve yaygın biçimi olması nedeniyle büyük ölçüde kırı temsil etmektedir. Bu nedenle, "Kırsal Türkiye" denilince, sosyolojik bakımdan köylük yerlerin oluşturduğu Türkiye kesimi anlaşılmaktadır (Tütengil, 1979: 7).

Kent; Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde, "Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi" (Keleş, 1998:75) olarak tanımlanmaktadır.

Kent tanımlarında nüfus, idari statü ve sosyolojik ölçütler kullanılarak farklı kent tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan her biri kentin farklı bir yönünü aydınlatmada ve tanımlamaktadır; fakat bu ölçütlerden hiçbirisi tek başına eksiksiz bir kent tanımı yapmaya yeterli değildir. Üstelik bu ölçütlerden birini kullanan araştırmacılar arasında da her zaman bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Nüfus ölçütü en yaygın kullanılan ölçütlerden biridir. Ne var ki; Yavuz, Keleş, Geray, nüfus ölçütüne göre Türkiye'de yapılan kent tanımları arasında bir birlik olmadığını, 3.000'den 10.000'e kadar değişen farklı

¹ Köy Kanunu, No.442, madde 1, 2.

nüfus ölçütlerinin kullanıldığını belirtmektedirler (Yavuz, Keleş ve Geray, 1978: 25).

Başka ülkelerde de bu konuda farklı nüfus ölçüklerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Tütengil'in verdiği bilgiye göre bir yerleşim biriminin kırsal ya da kentsel yerleşme sayılması için kabul edilen nüfus eşiği ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bu nüfus ölçüğü Uganda'da 100, Greenland'da 200, Danimarka'da 250, İzlanda'da 300, Güney Afrika'da 500, Brezilya, Kanada, Venezüella'da 1000; İrlanda, Kolombiya ve Panama'da 1500; Fransa, İsrail, Kenya, Portekiz, Yunanistan ve ABD'de 5000; İspanya ve İsviçre'de 10.000; Hollanda'da 20.000, Japonya'da 30.000, Kore'de 40.000 olarak kabul edilmektedir (Tütengil, 1979: 8).

Türkiye'de uzun yıllar kırsal ve kentsel yerleşim birimleri arasındaki nüfus eşiği 2000 olarak idari belgelerde yürürlükte kalmakla birlikte, 5 bin, 10 bin gibi ölçükler yerli ve yabancı yazarlar tarafından önerilmiştir. "Son 20 yıl içinde, Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı Kalkınma Planlarında ve bu örgütün öteki yayınlarında da, genellikle nüfusu 10.000'den fazla olan yerleşmelere kent denildiği görülür (Keleş, 2002: 1069).

Nüfus ölçütüne göre 20.000'i önerenler de olmakla birlikte, 10.000 nüfus eşiğinin Türkiye gerçeklerine uygun olduğu daha çok paylaşılan bir nüfus ölçüsü gibi görünmektedir.

Kent tanımında kullanılan ikinci bir ölçüt yerleşim biriminin idari statüsüdür. Türkiye'de genellikle benimsenen görüşe ve resmi belgelerde ortaya çıkan tutuma göre, il ve ilçe merkezleri kent sayılmaktadır. Ne var ki, ülkemizde pek çok küçük yerleşim biriminin siyasal nedenlerle ilçe, hatta il yapıldığı düşünülürse bu ölçütün gerçekçiliği tartışmalıdır. Ülkemizde nüfusu 5000'in altında birçok ilçenin bulunduğu, hatta gerçek nüfusu 2000'in altında olanların varlığı bilinmektedir. Gerek nüfus, gerekse sosyolojik yapı, ekonomik etkinlikler, kentsel altyapı ve hizmetler yönünden kent olmanın çok uzağında, köy niteliğinde olan bu tür yerleri sadece yönetsel statüsüne bakarak kent saymak kanımızca doğru olmayacaktır.

Kent tanımında kullanılan diğer ölçütler sosyolojik ölçütlerdir. Buna göre kentte yaşayan nüfusun çeşitli ekonomik faaliyet alanlarına göre dağılımı, burada yaşayan nüfusun işbölümü, uzmanlaşma, heterojenlik gibi açılardan ortaya koyduğu tabloya bakılmaktadır. Sosyolojik ya da sosyolojik nitelikli sayılabilecek ölçütlere göre kentsel nüfusun uzmanlaşmış olması gerekir. Kentin temel özellik ve işlevine göre sanayi, ticaret ya da yönetsel yönünün öne çıkabileceği kabul edilmekle birlikte faal nüfusun içinde bu alanlarda çalışanların oranı büyük bir oranı oluşturmaktadır.

Sosyolojik ölçütlere göre kentler önemli bir işbölümünün ve uzmanlaşmanın olduğu, kırsal topluluklardan farklı olarak yüz yüze ilişkilerin zayıfladığı, homojenliğin ortadan kalkarak heterojen bir toplum yapısının ortaya çıktığı yerlerdir. Bunların çoğunun olması için de nüfusun belli bir büyüklüğe ulaşması gerekli olmaktadır.

Görüldüğü gibi tek bir ölçüte göre eksiksiz bir kent tanımı yapmak kolay görünmemektedir. Bu nedenle farklı ölçütleri bir arada kullanarak bir kent tanımı yapmak daha gerçekçi olacaktır.

Tanımlardan hangisi ya da hangileri benimsenirse benimsensin, kentsel ve kırsal yerleşim birimleri arasında hem nicelik, hem de nitelik farklarının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kentsel ve kırsal yerleşimlerin sahip olduğu niteliklerin olumlu ve olumsuz yönlerini öne çıkaran tartışmalar da bugüne kadar sürüp gelmiştir.

Avrupa'da sanayileşme ve kentleşme bütün hızıyla sürerken, böyle bir gelişmenin yanlış ve sakıncalı olduğunu düşünenler ve kendi ülkesini bundan korumak isteyenler vardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin, "Kurucu Babalar" olarak adlandırılan ilk devlet başkanlarından Thomas Jefferson, 1787'de "Biz, Avrupa'da olduğu gibi, büyük kentlerde birbirimizin üzerine yığıldığımız zaman, yine biz de Avrupa'da olduğu gibi sapıklık ve çürümeye sürükleneceğiz ve onların orada yaptığı gibi birbirimizi yemeye başlayacağız" (Cook ve Gittel ve Mack 1973: 3) diyerek kentleşmeye karşı bir tavır aldığını görüyoruz.

Başka ülkelerin deneyimleri yanında, kendi yakın tarihimiz de bize göstermektedir ki, kentleşme çağdaş tarihin kaçınılmaz bir olgusudur. Geray'ın deyişiyle, "istese de istemesek de dünyamız ve ülkemiz kent-ieşecektir. Bu süreç durdurulamaz, durdurmaya gerek de, olanak da yoktur. Dünyanın ve ülkemizin geleceği kentleşmiş bir dünya ve Türkiye'dir" (Geray, 1999: 66-96). Kentleşme durdurulamayacak bir süreç, üstelik durdurulması da istenmeyen bir süreç olduğuna göre, bu süreci yaşarken kent ve kır arasında bir çelişkinin doğması da kaçınılmaz görünmektedir. Sanayileşme ve hızlı kentleşmenin daha da belirginleştirdiği ve "kırsal alanların her yönden geri kalmışlığı ile kentlerin ve özellikle büyük kentlerin göreceli olarak gelişmişliği arasındaki çelişki" (Keleş, 1998: 79) anlamına gelen 'kent-köy karşıtlığı' ya da 'kent-kır karşıtlığı' (antithesis of town and country),² aynı zamanda toplumsal katmanlar arasında bir karşıtlığın çekirdeğini de içinde taşımaktadır.

Ülkemizin şu anda yaşadığı sorun ve ikilemi yüz yıl önce yaşayan Batı toplumlarında, bu soruna çözüm arayanların arasında ilk sıralarda gelen Ebenezer Howard mecazi deyişiyle, "kent ve kır evlendihmelidir, bu birleşmenin sonunda yeni bir umut, yeni bir yaşam, yeni bir uygarlık doğacaktır"(Mumford, 1970: 396) diyerek gerek kentin, gerekse köyün kendilerine özgü üstünlükleri yanında olumsuz özelliklerinin de bulunduğu işaret eder.

Marx ve Engels'in sözlerinden, sanayi devriminden önce de kent ve kır arasında sürüp gelen bir mücadelenin olduğunu ve kentlerin kısmi bir zaferinin zaten var olduğunu anlamaktayız. Kır, birçok nedenden dolayı kentlerin karşısında kaybetmeye mahkumdur. Kırsal nüfusun en baskın ve kentlerin en zayıf olduğu Ortaçağ'da bile bu böyle olmuştur. "Ortaçağın

² Türkçe'de kullanılan, "kent-köy karşıtlığı", "şehir-köy tezdadı", "kent-kır karşıtlığı", "kent-köy çelişkisi" kavramları gibi, yabancı kaynaklarda da bir çeşitlilik vardır. "Antithesis of town and country", "contradiction between town and country", "the town-country dichotomy", "contradictory relationship between town and country", "confrontation between city and countryside" "opposition between city and countryside" bu terim için rastladığımız bazı kullanımlar olmuştur.

en büyük ayaklanmalarının hepsi kırdan başlamıştır, ama hepsinin kaderi, köylülerin dağınıklığı ve bunun sonucu olan kültürsüzlükleri yüzünden başarısızlık olmuştur" (Marx ve Engels, 1999: 99).

Köylü hareketlerinin tarih boyunca başarısız olması, onların toplumsal yapıyı değiştirebilecek gerçek bir muhalefet olmalarını engellemiştir. Her şeyden önce köylüler böyle örgütlü bir muhalefet için gerekli olan bilinç düzeyinden yoksundurlar. Marx, Fransız köylülüğünü anlatırken buna işaret eder. "Aralarında sadece mahalli düzeyde karşılıklı bağlantıların olması ve çıkarlarının, kimliğinin bir bütünlük kazanmaması, ulusal bir bütünlük oluşturmaması ve siyasal bir örgüt haline gelmemesi derecesinde onlar bir sınıf oluşturmazlar. Sonuç olarak onlar kendi sınıfsal çıkarlarını, ister bir meclis ister bir kongre yoluyla olsun, kendi adlarına icra etme kabiliyetinde değildirler. Onlar kendi kendilerini temsil edemezler; temsil edilmeleri gerekir" (Marx, 1957: 109).

Marxizm, kent ve kır arasındaki karşıtlığa sık sık vurgu yapmakla birlikte, Marx'ın, kıyı ve köyü ön plana çıkarmak ve kurtarmak gibi bir kaygısı yoktur. Bunu Marxizmin daha sonraki izleyici ve uygulayıcılarında da görmekteyiz. Her şeyden önce, Marx'a göre kent, kıra göre çok daha ileri bir uygarlık aşaması ve gelişmeyi temsil eder. Marx ve Engels "Zaten, kent, nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, zevklerin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olayıdır, oysa kır tam tersi bir olayı, ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar" (Marx ve Engels, 1999: 82) demektedir.

Marxizm, kenti kıra göre olumladığını, birçok yerde belli eder. Uygarlık tarihinde aydınlık ve karanlık gibi iki ayrı ve zıt uç noktayı temsil eden antik çağ ve ortaçağın doğuşuna işaret ederken de "Antik çağ nasıl kentten ve kapladığı küçük toprak alanından geliştirse, Ortaçağ da kırdan gelişti" (Marx ve Engels, 1999: 42) saptamasını yapar.

Marxizmin kıra bakışı, burjuvaziye ve kapitalizme bakışıyla benzerlikler gösterir. Nasıl ki kapitalizm ve burjuva devleti, ortadan kaldırılması gereken, fakat daha önceki köleci ve feodal toplumlardan daha ileri bir toplum düzeni olduğu da vurgulanan bir aşama ise kent de kıra, tarım toplumlarına göre çok daha ileri bir aşamadır. Kapitalizm, feodal toplumdaki daha ileri bir aşama olduğu için "muazzam kentler yarattı ve kırsalla karşılaştırıldığında kentli nüfusu büyük ölçüde artırdı. Böylece, nüfusun önemli bir bölümünü kırsal hayatın aptallığından kurtardı. Nasıl kıyı kentlere bağımlı kılmışsa, barbar ve yarı barbar ülkeleri de uygar ülkelere, köylü ulusları burjuva uluslara, Doğuyu Batıya bağımlı kıldı" (Marx ve Engels, 1998:9, 10, 40).

Görüldüğü gibi Marxizme göre köylülük ve kırsal yaşam geri, anlamsız ve aptalca³ bir yaşam biçimini temsil eder. Bu nedenle kırsal yaşam ve köylülük güçlendirilmesi gereken değil ortadan kaldırılması gereken bir şeydir.

³ Bazı yazarlar Marx'ın bunu İngilizce'deki "idiot" anlamında kullanmadığını iddia eder: "Marx klasik eğitim almıştı ve bu yüzden 'aptal' kelimesinin antik Atina'daki anlamının 'Idiotes' yani kamusal hayattan uzaklaştırılmış yurttaş kelimesinden kaynaklandığını biliyordu." John Bellamy Foster, **Marx'in Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa**, (Çev. Ercüment Özkaya), Epos Yayınları, Ankara, 2001, s.184

Sonuç olarak kırsal alanlarla kentsel yerleşimler arasındaki çelişkiler gelişmekte olan ülkelerde bütün açıklığıyla görülmektedir. Bu çelişkiler kimi zaman toplumsal kesimlerin birbirlerini algılamalarında bile derin farklılıklara ve toplumsal çatlamalara neden olabilmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın Alanı

Araştırma, ülkenin değişik yörelerinde bulunan sekiz il kapsamındaki kentsel ve kırsal alanlarda yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki sekiz ilde; beş il merkezi, üç ilçe merkezi ve bu il ve ilçe merkezlerine bağlı yirmi yedi köy araştırma kapsamında bulunmaktadır.

İl merkezi olarak araştırma kapsamında bulunan kentler Ankara, Adana, Kastamonu, Şanlıurfa ve Bitlis; ilçe merkezi olanlar Gazipaşa (Antalya), Ermenek (Karaman) ve Edremit (Balıkesir)'tir.

Farklı iklim koşulları, pazarla bütünleşme düzeyi, yetiştirilen ürün çeşidi gibi etmenler köylerin sosyoekonomik nitelikleri üzerinde büyük etkilere sahip olmaktadır. Bu nedenle, bu tür farklı özelliklere sahip köy çeşitlerinin araştırma kapsamında bulunması bu araştırma açısından büyük önem taşımıştır. Bu bağlamda, olabildiğince farklı niteliklere sahip köy çeşitlerinin araştırma kapsamında bulunmasına özen gösterilmiştir.

Alan araştırması kapsamındaki kentlere bağlı olan ve anket çalışması yapılan köyler şöyledir: Ankara: Boyalı ve Garipçe (Güdül ilçesine bağlı), Ilıca ve Başbereket (Ayaş ilçesine bağlı). Adana: Yeniköy (Merkeze bağlı), Çukurköy (Karaisalı ilçesine bağlı), Yemişli ve Eğriağaç (Kara-taş ilçesine bağlı).Gazipaşa (Antalya): Karalar, Çobanlar ve Beyrebucak köyleri. Edremit (Balıkesir): Tahtakuşlar ve Doyran köyleri. Bitlis: Küçük-su (Tatvan ilçesine bağlı), Yamaç ve Aşağıkolbaşı köyleri (Güroymak ilçesine bağlı). Ermenek (Karaman): Yerbağ, Esentepe, Pamuklu köyleri. Kastamonu: Alatarla (Taşköprü ilçesine bağlı), Bingıldayık ve Arkutca (Devrekani ilçesine bağlı), Ballık köyü (Merkeze bağlı). Şanlıurfa: Tahılalan ve Buğdaytepe (Harran ilçesine bağlı), Küçük Ziyaret ve Yanaloba (Suruç ilçesine bağlı)

Araştırmanın Evreni

Yukarıda, araştırma alanında sözü edilen kentsel ve kırsal yerleşim merkezlerinden örnekleme yöntemiyle alınmış 638 kentsel, 638 kırsal denek olmak üzere, toplam 1276 kişilik bir evrenden oluşmaktadır. Söz konusu evrende, erkek ya da kadın aile reisleriyle, onların olmadığı durumlarda ise aileyle ilgili yeterli bilgiye sahip olan, aileyi temsil edebilecek bir aile üyesiyle görüşülmüştür

Alan araştırmasının temel veri toplama aracı, deneklerle yüz yüze yapılan görüşmelerde uygulanan soru kağıdı olmuştur. Buna ek olarak, araştırma yapılan köyle ilgili alınan bilgiler, yapılan gözlemler ve sorulan sorulara ek olarak deneklerin verdiği bilgi ve yaptığı yorumlar da önemli veri kaynakları arasındadır.

Örnekleme

Araştırma evreni içindeki deneklerin seçimi, araştırma alanının genişliği, bölgesel ve yöresel farklılıklar, kentsel nüfus yanında tarımsal nüfusun da meslek, gelir ve kültürel yapı özellikleri bakımından bütünsel bir yapıya sahip olmaması araştırmanın olasılık örnekleme çerçevesinde yürütülmesine elverişli olmamıştır. Bu nedenle, geniş anlamda rastlantı örneklemesinin bir türü olan katmanlı örnekleme ile küme örnekleme bir arada kullanılmıştır.

Kentin büyüklüğü, konumu, siyasal merkez, ticari merkez ve sanayi merkezi olma gibi temel işlevleri yanında, kentin ardülkesinin genişlik ve niteliği ile etki alanı gibi farklı özellikleri yansıtabilecek kentlerin araştırma kapsamında temsil edilebilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, kırsal yerleşmelerin kuruluş yeri, kentlerle ilişki düzeyi, gelir düzeyi, yetiştirilen ana ürün türü, iklim ve topografik özellikler ile toplumsal ve ekonomik bütünleşme düzeyleri gibi alanlarda önemli farklılıklar gösteren köy türlerini temsil edebilmelerine özen gösterilmiştir. Seçilen il ve kent merkeziyle köylerin birlikte bu nitelikleri taşıyabilmesi, bir başka anlatımla bu nitelikleri taşıyan kentlerle köylerin aynı yönetsel alan içinde bulunmaları gereği örnekleme seçiminde öncelikle bölgesel bir gruplandırma yapmayı zorunlu kılmıştır. Bu ilkeler doğrultusunda farklı sosyoekonomik yapı özelliklerini yansıtacak biçimde ayrılan konut bölgeleri örnekleme içindeki kesitleri oluşturmuştur. Sosyoekonomik katmanlaşmanın daha az görüldüğü orta ve küçük kentlerde, kentin iş yerlerinin bulunduğu caddelerdeki işyeri sahipleri ile üst, orta ve alt gelir gruplarını yansıtabilecek mahalle ve sokaklardaki konutlar daha sonra rastlantısal örnekleme yoluyla araştırma kapsamına alınmıştır.

Örnekleme içinde yer alacak köylerin önceden belirlenmesi olanaklı olmadığından ve sağlıklı da olmayacağından, araştırma kapsamında bulunacak köylerin bölgesi ve yöresi önceden bilinmekle birlikte, tek tek hangi köylerde alan araştırması yapılacağı, araştırma kapsamındaki kentlerde yapılan çalışmalar sırasında yerel kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında belirlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki kent merkezlerinde yapılan ön araştırmalar ışığında, kente uzaklığı, köyün büyüklüğü, gelir düzeyi, yetiştirilen ürün türleri ve gelişmişlik düzeylerine göre farklı özellikler taşıyan köyler ör

neklem kapsamına alınmış ve köy içindeki hane reisleri ve yetişkinlerle görüşülmüştür. Örneklem içindeki kent il merkezi ise, bu il merkezine bağlı en az iki farklı ilçeden seçilen köylerde, ilçe merkezi ise bu ilçeye bağlı en az iki köyde görüşme yapılmıştır.

KENT-KOY ALGISI

Köy Yaşamının İyi Yönleri

Köy yaşamının, kentli ve köylülere göre olumlu yönlerini saptamak amacıyla açık uçlu olarak sorulan soru "Köyde yaşamayı tercih eterseniz en çok hangi üç nedenden dolayı tercih ederdiniz?" biçimindedir. Aynı soru, köylerde, "Sizce, köyün, köy yaşamının olumlu, iyi yönleri nelerdir?" biçiminde sorulmuştur.

Kentli deneklerin de köylü deneklerin de, köyün ve köy yaşamının olumlu yönleri arasında gördükleri özelliklerin başında temiz hava, su, yeşillik ve doğa gelmektedir. Deneklerin üçte birinden fazla bölümü bu özellikleri öne çıkarmaktadır. Kentli denekler arasında %36,3; köylü denekler arasında %34,8 oranında bu özellikler öne çıkmaktadır.

Çizelge 1.A: Kentlilere Göre Köy Yaşamının İyi Yönleri

TOPLAM	Kentli	Köylü
Temiz hava	12	10
Su	10	8
Yeşillik	8	6
Doğa	6	4
Diğer	4	2
TOPLAM	40	30

%36,3	%15,1	<u>isJ</u> %9,3	<u>IU</u> %7,9
		%31,4	%100

Çizelge 1.B: Köylülere Göre Köy Yaşamının İyi Yönleri

CS		ti	
O		S	
T3		S S	
e/> u		64	
es>		%5,7	
5		* S	TOPLAM
e2		C3	
KÖY	<u>390</u>	<u>156</u>	<u>1122</u>
	%34,8	%13,9	%100
∞		9 i //	
OT3		■ a ä	
u		-a :\$ tu e	
43		N 3	
		esg	
		I I	
		D. ^ co :3	
		§ =o ■3	
t/2		•5 -S	
		w tti	
	<u>240</u>	<u>129</u>	
	%21,4	%11,5	
		T3	
		c	
		Jjl	
		S is	
		•S i 8"	
		i	
		ta	
		o es	
		3	
		cS 3es	
		Q	
		<u>143</u>	
		%12,7 c	
		"o	
		S 2	
		5 3	
		!&	

Stres ve telaştan uzak; gürültü, trafik ve kalabalıktan uzak, sakin, dinlendirici ortam da kentliler arasında köyün en önemli olumlu özelliklerinden biri (%31,4) olarak görünmektedir. Sakinlik serbestlik, doğal yaşam köylüler arasında %21,4 oranında köyün olumlu yönleri arasında görülmektedir.

Taze sebze, meyve, doğal besinler, sağlık, daha uzun yaşama olasılığı kentlerde öne çıkarılan (%15,1) köy özelliklerinden biri olmaktadır. Köylülerin üçüncü sırada öne çıkardığı, köyün olumlu yönlerinden biri, geleneğe göreneğe uygun yaşamak, insanların yakınlığı, güven, yardımlaşma (%13,9) olmaktadır.

Köyde daha ucuza geçinebilme, kendi yağıyla kavrulabilme gibi seçenekler de köylülerce %12,7'lik oranla köyün olumlu yönleri arasında dördüncü sırada gelmektedir.

Tarımla, toprakla uğraşma, kendi ürettiğini yeme, üretici olma da kentlilerin %9,3, köylülerin %11,5 oranında köyün olumlu özellikleri ve köyde yaşama tercihi için neden olarak gösterilmiştir.

Köylülerin %5,7'si köyün hiçbir iyi yanı olmadığını belirterek, başka seçenekleri olmadığı için köyde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'deki kentlerin sahip olduğu çevresel olumsuzluklar, insanların dinlenebileceği parkların, piknik alanlarının yetersizliği, kentliler arasında bu arayışı öne çıkarmaktadır. Stres ve gürültüden, trafikten uzak

laşıp, sakin ve dinlendirici bir ortamda yaşamak da kentsel yaşamın insanlar üzerinde yarattığı bazı olumsuzluklardan kurtulmak için kentli insanların düşleri arasında görülmektedir.

Çok katlı apartman yaşamının insanları topraktan ve doğadan bütünüyle koparması da kentliler arasında toprakla, tarımla, doğayla, sınırlı da olsa uğraşma isteğini doğurmaktadır.

Giderek zayıflayan insanlar arası ilişkiler, komşuluk ilişkileri ve gelecekteki toplumun dokusundaki bazı değişimler kentliler ve köylüler arasında da köyde var olduğunu düşündükleri, köyün olumlu özellikleri arasında görülmektedir.

Kentin Olumlu Yanları

Kentli ve köylülerin bakış açısına göre kentin olumlu, köye göre üstün yönlerinin ne olduğunu saptamak amacıyla köylülere, "Kente göçmek istesiniz en çok hangi üç nedenden dolayı göçmek isterdiniz?" sorusu sorulmuştur. Aynı soru, kentlerde "Sizce, kentte yaşamayı tercih etmek için, kentin olumlu, iyi, üstün olan üç yönü nedir?" biçiminde sorulmuştur. Bu soruya deneklerin önemli bir bölümü bir ya da iki yanıt vermiştir. Kentlilere göre, kentin en başta gelen iyi, üstün yanları geçim, iş ve daha iyi bir yaşam sağlaması; bazı sosyal ve kültürel etkinlikler, sosyal kontrolün daha az olması ile eğitim gelmektedir. Kentin sağladığı ulaşım olanakları, teknolojik gelişmeleri takip edebilme, kentin köye göre daha temiz ve düzenli olması da kentlilere göre kentin iyi yönleridir.

Köylüler de daha düzenli bir yaşam, sabit bir işin olması; iş sahibi olmak ve iş olanaklarının daha geniş olmasını, gelirin daha yüksek olmasını, daha iyi ve rahat yaşam olanağını ve eğitim olanaklarını kentin en olumlu yanları olarak görmekte ve kente göç etmeyi bu beklentilerle tercih edebileceklerini belirtmektedirler.

Çizelge 2.A: Kentlilere Göre Kentin Olumlu Yanları

	EM	S	8	fi	c	S	5	va	pp	TOPLAM
KENT	205 %19,4	190 %17,9	235 %22,2	156 %14,7	87 %8,2	64 %6,2	47 %4,4	38 %3,6	36 %3,4	1058 % 100

Çizelge 2.B: Köylülere Göre Kentin Olumlu Yanları

	A	>	E	c	ç	fi	M	i	TOPLAM
KOY	155 %13,6	256 %22,5	205 %18,1	168 %14,8	107 %9,4	90 %7,9	93 %8,1	64 %5,6	1138 %100

Kentin sunduğu bazı sosyal, kültürel etkinlik ve eğlence olanakları kentliler arasında ön plana çıkarken köylüler arasında kentin bu olanakları çok fazla köylüleri çekmemektedir. Köylü nüfusun büyük ölçüde bu tür etkinliklere yabancı olması ve henüz bunlara harcama yapacak durumda olmamaları bunun başlıca nedenlerinden biridir.

Çocuklarının geleceğini kentte daha iyi hazırlayabileceği de kentliler ve köylüler arasında, çoğu kez eğitimle birlikte düşünülerek kentin olumlu yönlerinden biri olarak görünmektedir.

Sağlıkla ilgili olanaklar, beklenenin aksine kentte de köyde de kentin olumlu yanları arasında ön plana çıkmamıştır; bununla birlikte köylüler arasında bu oran biraz daha yüksektir.

Aradığı bir şeyi bulabilme olanağı, köylülerin de kentlilerin de önem verdiği, kentin olumlu yönleri arasındadır.

Sonuçta iş olanakları, -köylülere göre buna ek olarak sabit, belirli bir işin olması- ve eğitim olanakları hem kentlilerin, hem köylülerin üzerinde

birleştigi kentin temel çekim gücünü oluşturan özellikleri olarak görünmektedir.

Köy Yerleşmelerinin Olumsuz Yönleri

Kırsal yerleşmelerin en yaygını olan köylerin olumsuz, kentliler ve köylüler tarafından en beğenilmeyen yönleri, köy yerleşmelerinin toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında da bazı bilgiler sağlamaktadır.

Kentlilere göre, köy yerleşmelerinin en beğenilmeyen özelliklerinin başında, köylerin, aşırı ölçüde küçük ve sakin olması, eğlence ve sosyal etkinliklerin neredeyse hiç olmaması gelmektedir. Ulaşım, altyapı ve susuzluk sorunu yanında temizliğin yeterince yapılamaması; bakımsızlık, hayvan beslenmesi ve kanalizasyon olmaması nedeniyle kötü kokunun yaygın olması; kente uzak olması, alışveriş olanağının olmaması da kentlilere göre köyün en beğenilmeyen başlıca özellikleri arasında gelmektedir.

Çizelge 3.A: Kentlilere Göre Köy Yerleşmelerinin Olumsuz Yönleri

	Aşırı küçük ve sakin, sosyal etkinlik yok	Ulaşım, altyapı susuzluk Haberleşme sınırlı, uydu sorunu	Şehirden uzak, mahrumiyet, alışveriş olanağı yok	Eğitimin olmaması sınırlı olması	Dedikodu ve çektirmezlüğün yaygın olması	Plansız yapılaşma	Geri kafalık, önyargı, at gözlüklü insanların çokluğu	Yoksulluk, işi ağır ve yorucu	Küfür yaygın	TOPLAM
KENT	105	230	165	102	110	47	27	54	52	985
	%10,7	%23,3	%16,8	%10,4	%11,1	%4,8	%2,7	%5,4	%5,3	%100

Çizelge 3.B: Köylülere Göre Köy Yerleşmelerinin Olumsuz Yönleri

İki	İşsizlik	Diğer	İnsan	İnsan	İnsan	İnsan	İnsan	Kahve			TOPLAM
KÖY	205	251	136	85	64	58	56	43	41	25	964
	%21,3	%26,0	%13,9	%8,9	%6,6	%6,1	%5,8	%4,5	%4,3	%2,6	%100

Köylüler açısından ise, köyde, ağırlıklı olarak insan gücüne dayanan tarım işlerinin ağır ve yorucu olması, buna karşın gelir düzeyinin çok düşük olması ve özellikle belli bir ürün dalında uzmanlaşmanın olmadığı köylerde işin farklı alanlara dağılmış olması köyün en olumsuz yönleri arasında görülmektedir. Köyün, toz toprak ve çamur içinde olması, kirliliğin yaygın olması, ulaşım ve diğer altyapı hizmetlerinin yetersiz olması da kentliler gibi köylülerin de ilk sıralarda gördükleri köyün olumsuz özellikleri arasındadır.

Köyün sosyolojik yapısı konusunda ipuçları verebilecek bazı özellikler de kentliler ve köylüler tarafından köyün olumsuz yönleri arasında ikincil olarak yer almaktadır. Dedikodunun ve kıskançlığın yaygın olması kentliler arasında %9,4 ve köylüler arasında %6,6 oranında köyün beğenilmeyen yönleri arasında sayılmaktadır. Bazı batıl inançların ve önyargıların yaygın olması da kentliler ve köylüler tarafından köyün beğenilmeyen yönleri arasında sayılmaktadır. Kahve alışkanlığının yaygın olması, tembellik ve işsizlik kentliler tarafından sayılmayan, fakat köylüler tarafından köyün beğenilmeyen yönleri arasında sayılan özelliklerindendir.

Sağlık konusundaki olumsuzluklar kentliler tarafından olduğu kadar köylüler tarafından da köylerin beğenilmeyen yönleri arasında sayılmaktadır; köylüler, buna, ulaşım da ilgili olarak kışın hastaların hastaneye ulaştırılamamasını eklemektedir.

Başıboş köpekler köylüler tarafından, küfür ve kaba sözün yaygın olması da kentliler tarafından köyün olumsuz özellikleri arasında sayılmıştır.

Köylülerin evrensel özelliklerinden olan örgütsüzlük ve bireysel davranışın, Türkiye köylerinde de yaygın olduğu ve bunun kentliler ve köylüler tarafından da, düşük oranda da olsa fark edilen köyün olumsuz özellikleri arasında olduğu görülmektedir.

Köyün olumsuz, beğenilmeyen özellikleri arasında öne çıkarılan bazı özellikler konusunda kentliler ve köylüler arasında farklılıklar olduğu da anlaşılmaktadır. Aşırı küçük ve sakin olması kentliler tarafından köyün en beğenilmeyen özellikleri arasında sayılmaktadır. Buna ek olarak, köylüler tarafından sayılmayan bir konu, uydu sorunu kentlilerin dile getirdiği bir konudur. Bu, özellikle kentliler arasında daha yaygın olan cep telefonları nedeniyle, bazı kırsal alanlarda kentlilerin geçici de olsa yaşadıkları sorunların göstergesidir.

Kentin Olumsuz Yönleri

Kentlerin olumsuz yönleri arasında toplumsal ve kültürel çevreye ilişkin özellikler de bulunmakla birlikte, kentliler tarafından da köylüler tarafından da kentlerin fiziksel çevreye ilişkin özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Hava kirliliği köylüler tarafından, gürültü ise kentliler tarafından ilk sırada sayılan olumsuz kentsel özellikler arasında bulunmaktadır. Kentlilerin ikinci sırada gördüğü hava kirliliği ve çevresel kirlilik, köylülerce birinci sırada; kentlilerce birinci sırada görülen gürültü de köylülerce ikinci sırada, kentlerin en başta gelen olumsuz özellikleri arasında gelmektedir.

Trafik, park sorunu, ulaşım güçlüğü, kargaşa ve düzensizlik kentlilere göre kentlerin olumsuz özellikleri arasında üçüncü sırada bulunmaktadır. Dolandırıcılık, hırsızlık, soygun, kapkaççılık vb. suçların yaygınlığı da köylülere göre %11,3 oranıyla üçüncü sırada görülen kentlerin olumsuz yönleri arasında görülmektedir.

Çizelge 4.A: Kentlilere Göre Kentin Beğenilmeyen Yönleri

	Hava kirliliği, kirlilik	Toplumsal kirlenme, toplumsal bozulma, yardımlaşma yok, insanların birbirine güvensizliği	Geçim sıkıntısı, pahalılık, işsizlik, kira, paran olmazsa aç kalıyorsun	Çarpık yapılaşma, beton yığılması, dinlenme ve park yerlerinin olmaması	Sosyal eşitsizlik, adaletsizlik, yabancılaştırma		TOPLAM
KENT	288	120	183	72	56	15	1301
	%22,1	%9,2	%14	%5,6	%4,3	%u	%100

Çizelge 4.B: Köylülere Göre Kentin Beğenilmeyen Yönleri

	Hava kirliliği, kirlilik	Toplumsal kirlenme, toplumsal bozulma, yardımlaşma yok, insanların birbirine güvensizliği	Geçim sıkıntısı, pahalılık, işsizlik, kira, paran olmazsa aç kalıyorsun	Çarpık yapılaşma, beton yığılması, dinlenme ve park yerlerinin olmaması	Sosyal eşitsizlik, adaletsizlik, yabancılaştırma		TOPLAM
KÖY	204	126	74	40	42	67	1124
	%18,1	%11,3	%6,6	%3,5	%3,7	%5,9	%100

Kentlilere göre, başıboş uçuk-kaçık gençler ve insanlar, serseriler, hırsızlık ve benzeri suç olaylarının çok olması %9,2 oranıyla kentlerin belli başlı olumsuz yönleri arasında gelmektedir. Geçim sıkıntısı, pahalılık ve işsizlik de kentlilere göre kentlerin olumsuz yönleri arasında ilk sıralarda bulunmaktadır.

Köylü denekler ise aşırı kalabalık olmasını, kentlerin belli başlı olumsuz özellikleri arasında görmektedirler.

Toplumsal kirlenme, bozulma; insanlar arasındaki ilişki, yardımlaşma ve güvenin zayıflaması; çarpık yapılaşma, dinlenme yerlerinin olmaması, sosyal eşitsizlik ve yabancılaştırma, kentte dilencilerin bulunması, kentlilere göre daha az oranda da olsa kentin olumsuz yönleri arasında bulunmaktadır.

Kötü alışkanlıkların yaygınlığı ve çocukların ailelerin istediği gibi yetiştirilmesinin güç olması, geleneklerin zayıflaması, ya da yok olması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, gıdaların doğal olmaması, gelir dağılımının bozukluğu, köylüler tarafından ikinci sırada görülen kentlerin olumsuz yönleri arasında görülmektedir.

Kente yaşayan insanları yakından etkileyen ve ilgilendiren çarpık yapılaşma, park ve dinlenme yerlerinin olmaması, geçim sıkıntısı, işsizlik ve pahalılık, kent içi gelir dağılımının bozulması gibi sorunlar kentliler tarafından daha çok görülmektedir. Geleneksel toplumun dokusunun bir ölçüde bozulması da önemli ölçüde kır kökenli olan, bir bölümü geleneksel kent kültüründen süzülüp gelen günümüz kentlilerini önemli ölçüde rahatsız eden kentsel özellikler arasında bulunmaktadır.

Köylülerin bir bölümü (%5,9), kentlerin bütün olumsuz özelliklerine karşın kentleri kusursuz bir ütopya olarak görmektedirler. Bunlar, kırsal alanın bütün itim gücünü hisseden, kırdan en olumsuz koşullarda yaşayan kesimdir. Bu durum kırsal nüfus içinde, mevcut koşullarda, en azından %5-6'lık bir kesimin bütün koşulları zorlayarak kente göç edebilme arayışı içinde olduğunu ortaya çıkmaktadır.

KENTLİ-KÖYLÜ ALGISI

Kentli ve Köylüye Göre "Kentli'nin Anlamı

Kentli kimliğinin, kentliler ve köylüler tarafından nasıl algılandığını saptamak bu araştırmanın amaçlarından biridir. Kentin sağladıkları olanaklar yanında, kent yaşamının kendine özgü güçlükleriyle de bizzat iç içe yaşayan kentliler ile kente dışarıdan bakan köylülerin kentli insana bakışı arasındaki benzerlik ve farklılıklar kent ve kır arasındaki karşıtlıkların nitelikleri hakkında da bize bazı ipuçları verecektir. Bu amaçla, kentli ve köylü deneklere "Sizce 'şehirli' sözcüğü neyi ifade ediyor?" biçiminde açık uçlu bir soru sorulmuştur. Soruya, kentlilerin ve köylülerin verdiği yanıtlar belli bir ortaklık taşımakla birlikte, önemli ölçüde nitelik olarak farklılık göstermiştir. Ayrıca, soruya verilen yanıtlar geniş bir çeşitlilik göstermiş ve bu nedenle de tabloda birbirine yakın sayılabilecek yanıtlar olabildiğince bir araya getirilerek sınıflandırılmıştır.

Çizelge 5.A: Kentlilere Göre Kentlinin Anlam

	c 3 fi > B No 1 ■5b o 1 >>=3	1 1 'S 4 4 3 H i u a 1	Sires ve sıkıntıyla boğuşan, borçlu, niflis-suz, çaresiz insan.	Devletin sırtından gevinen, bencil, dik kafalı, ukala	3 i S E E u ra >so ■a -ç i	N i >	TOPLAM
--	--	---	--	--	--	-------------	--------

KENT	194	190	125	53	74	2	638
	%30,4	%29,8	% 19,6	%8,3	%11,6	%0,3	%100

Çizelge 5.B: Köylülere Göre Kentlinin Anlamı

	99	134	194	148	39	23	638
KOY	%15,5	%21,1	%30,4	%23,2	%6,1	%3,6	%100

Kentli deneklerin %30,4'ü, kentli sözcüğünün kendileri için daha uygun, eğitilmiş, çağdaş insan demek olduğunu; teknolojiyi büyük ölçüde kullanan insan olduğunu, hareketli yaşayan, özgür insan olduğunu belirtmişlerdir.

Kentli insanların köylüye göre daha iyi yaşayan insan, köylünün yanında üst bir sınıf, daha şanslı insan demek olduğunu belirten kentlilerin oranı ise %29,8'dir.

Kentli insan için, stres ve sıkıntıyla boğuşan; borçlu, mutsuz, çaresiz ve kızgın insan, her an patlamaya hazır bomba, sefalet gibi tanımlamalar yapan kentliler ise %19,6'dır.

Devletin sırtından geçinen, bencil, dik kafalı, ukala, başkalarının üstünlüğünü istemeyen, bir devlet kuruşuna sırtını dayayıp her şeyi devletten bekleyen gibi nitelikleri kentli insan tanımı için uygun gören kentliler ise %8,3 olmuştur.

Lüks yaşayanlarla aç yaşayanlar; yolunu bulanın rahat yaşadığı, bulamayanın açlıktan öldüğü; sefalet içinde sürüdüğü insanlar gibi kent içi çelişkilere işaret eden kentliler %11,6 olarak saptanmıştır.

Köylülerin %15,5'i, kentli insanı eğitilmiş, görgülü, iyi giyimli insan; mesleği olan insan, her şeyi bilen insan olarak görmektedir.

Köylülerin %21,1'i kentliyi memur veya esnaf, sosyal hakları fazla olan insanlar, devletin olanaklarından daha çok yararlanan insanlar olarak görmektedir. Bu grubun içindekilerin ise yine yarıya yakını kentliyi memur ve esnaf olarak görmektedirler.

Kentlileri, rahat yaşayan insanlar, daha iyi koşullarda yaşayan insanlar, zengin insanlar, daha düzenli yaşamları olan insanlar olarak gören köylüler ise %30,4 olarak saptanmıştır.

Kentliler için, kibirli, herkesi küçük gören insan, soğuk insanlar, 'çok bilmiş' insan, 'ağa-paşa', devletin sırtından geçinen gibi niteliklemleri kullanan köylülerin oranı %23,2'dir.

Zenginlik içinde yaşayanlarla yerde sürünenler; ya çok iyi ya çok kötü şartlarda yaşayanlar; geçim sıkıntısı, sefalet gibi tanımları kentli insan için uygun gören köylülerin oranı %6,1'dir.

Kentlileri, eğitilmiş, görgülü vb. olumlu niteliklerle algılayanların oranı kentlerde köydekinin iki katıdır. Öte yandan, köylülerin içinde de

azım-sanmayacak bir grup (%15,5) kentlileri bu tür olumlu ve gıpta edilecek özelliklerle algılamaktadır.

Kentli insanı stresle boğuşan; borç, sıkıntı içinde yaşayan, çaresiz insanlar olarak gören kentliler %19,6'dır. Yine kent içi gelir dağılımı bozukluğu ve kent içi çelişiklere vurgu yapanların oranı kentlerde %11,6 iken, köylü denekler arasında %6,1'dir. Kente dışarıdan bakan köylüler, kentli insanın ve kentin iyi yönlerini ön plana çıkarırken, kentte yaşayanlar, kent yaşamının güçlüklerine ve kent içi kutuplaşmaya daha çok vurgu yapmaktadırlar.

Öte yandan kentliyi devletin sırtından geçinen, soğuk, bencil insan vb. olumsuz özellikleriyle görenler kırsal insanlar arasında kentlilerden üç kat daha fazladır.

Kent insanı hakkında kentli ve köylüler arasında benzerlikler yanında önemli algılama farklarının da bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kentli ve Köylüye Göre "Köylü"nün Anlamı

Bu araştırma içinde köylülerin, kentli ve köylü gözüyle nasıl görüldüğü, tanımlandığı; kentli ve köylünün zihninde "köylünün nasıl bir çağrışım yaptığı" saptanmak istenmiştir. Bu amaçla, kentli ve köylü deneklere, "Sizce "köylü" sözcüğü neyi ifade ediyor?" sorusu yöneltilmiştir.

Çizelge 6. Kentli ve Köylüye Göre Köylünün Anlamı

	"Köylü"nün Anlamı						
	Yoksulluk	Cehalet	Terk edilmişlik	Sakin mutlu yaşayan	Diğer	Yanıtız	Toplam
Kent	133	116	174	137	66	12	638
	%20,8	%18,2	%27,3	%21,5	%10,3	%1,9	%100
Köy	198	93	129	183	34	1	638
	%31,0	%14,6	%20,2	%28,7	%5,3	%0,2	%100
Toplam	331	209	303	320	100	13	1276
	%25,9	%16,4	%23,7	%25,1	%7,8	%1,1	%100

Araştırmaya katılan deneklerin %25,9'una göre köylü sözcüğü yoksulluğu ifade etmekte ve çağrıştırmaktadır. Bu oran kentli denekler arasında %20,8, köylü denekler arasında %31'dir.

Köylü sözcüğünün kendilerine cehaleti anlattığı ve çağrıştırdığını söyleyenlerin toplam denek sayısı içindeki oranı %16,4, kentliler içindeki oranı %18,2, köylüler içindeki oranı %14,6 olarak saptanmıştır.

Köylü sözcüğünün kendilerine kimsesizliği, terkedilmişliği çağrıştırdığını söyleyenlerin kentli ve köylü deneklerin toplamı içindeki oran %23,7; kentli denekler içindeki oranı %27,3; köylü denekler içindeki oranı %20,2'dir.

"Köylü" sözcüğünün kendileri için sakin ve mutlu yaşayan insanları anlattığı ve çağrıştırdığını söyleyenler ise bütün denekler içinde %25,1, kentli denekler içinde %21,5, köylü denekler içinde %28,7 oranındadır.

Kentli deneklerin %10.3'ü, köylü deneklerin % 5,3'ü, toplam denek sayısı içinde ise %7,8'lik bir grup, soruda verilen seçenekler dışında yeni seçenekler belirtmişlerdir. Bunlar, "üretici", "köyde yaşayan insan", "ekmeğini topraktan kazanan insanlar" gibi seçeneklere dağılmaktadır.

Burada, hemen belirtelim ki, denekler sık sık verilen seçeneklerden birden fazlasını seçme eğilimi içinde olmuşlardır. Doğaldır ki, yoksulluk, cehalet ve terkedilmişlik çoğu kez bir arada bulunabilen ya da biri diğerinin türevi olabilen seçeneklerdir. Bu nedenle birçok denek, köylünün kendisi için yoksulluğu da, cehaleti de, terk edilmişliği de ifade ettiğini söylemektedir. Hatta, bunlarla açıkça çeliştiği görülen "sakin ve mutlu yaşayan insanlar" seçeneğini de birlikte seçme eğilimine özellikle köylüler arasında sık karşılaşılmaktadır. Birçok köylü, yoksulluk, cehalet ve terkedilmişliğe rağmen "yine de sakin ve mutlu yaşayan" insanın köylü olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, buradaki tablo, araştırma sırasında, kişilere ilk akla gelen ve en çok, birincil olarak deneklerin tercihini yansıtmaktadır.

Yoksulluk, cehalet, terk edilmişlik kavramlarını bir arada düşünürsek, toplam denek sayısı içinde %66'sına köylü sözcüğünün istenmeyen, olumsuz çağrışımlar yaptığı görülmektedir. Bu oran kentliler arasında (%66,3) ve köylüler arasında (%65,8) birbirine çok yakın oranlardadır.

Köylüyü daha çok yoksullukla birlikte düşünenler köylerde (%31), kentlerdekenden (%20.8) daha yüksek olmakla birlikte, köylüyü sakin ve mutlu yaşayan insanlar olarak düşünenlerin oranı da köylüler arasında daha yüksek orandadır. Kentlilerin %21.5'ine köylü sözcüğü, sakin ve mutlu yaşayan insanları çağrıştırırken, köylülerde bu oran %28,7'ye çıkmaktadır, köylülerin kadercil ve şükredici yapısı burada tekrar kendini göstermektedir.

Kentlilerin Olumsuz Yönleri

Kent ve kırsal arasındaki çelişki yalnızca kent ve köyün ekonomik ilişkilerinde değil, kentli ve köylünün insani ilişkilerinde ve çoğu kez yeterli ilişkinin olmamasında da görülmektedir.

Çizelge 7.A: Kentlilere Göre Kentlilerin Beğenilmeyen Yönleri

	Çıkarıcı, bencil., aşırı ferdiyetçi, kimse kimseye yardım etmiyor	Hoşgörü yok, sevgi, saygı yok. İnsanlar arası kopukluk, komşuluk ilişkisi yok	Geleneklere bağlı olmamaları, kıyafetlerinde abartılı, gösterişe düşkün, sonradan görme	Misafirperverlik yok, cimri	Hırslı, her biriyle yarış içinde olmaları, insanlara güvenin olmaması	Ev sahiplerinin insafsızlığı	TOPLAM
KENT	291	244	120	86	94	62	1233
	%23,6	%19,8	%9,7	%6,9	%7,6	%5,1	%100

Çizelge 7.B: Köylülere Göre Kentlilerin Beğenilmeyen Yönleri

	Bencil, sosyal yardımlaşmayı, dayanışmayı bilmiyorlar. Komşuluk ilişkisi yok	Kibirli, kendini beğenmiş, havalı, sosyetik.	Sorumsuz, saygısız insanları hep eleştiren	Dürüst değil, soğuk olmaları, samimi değil	Köylüleri küçük görmeleri	Anıksızlık yaygın, açık saçık giyinmeleri	TOPLAM
KÖY	210	244	67	140	110	86	1109
	%18,9	%18,4	%6,1	%12,6	%9,9	%7,7	%100

Kentli ve köylülerde bulunduğu varsayılan olumsuz özellikler, yine kentli ve köylüler gözüyle saptanarak kentlilerin ve köylülerin kendilerine ilişkin yargılarının ne olduğu, kent ve köy ilişkileri konusunda önemli ipuçları verecektir.

Bu amaçla, kentli ve köylü deneklere, kentlilerin en beğenmedikleri özelliklerinin ne olduğu sorulmuştur. Kentlilerin en beğenilmeyen özellikleri arasında çıkarıcı, bencil, aşırı ferdiyetçi, toplumsal yardımlaşmadan uzak olma özellikleri kentli ve köylü denekler arasında ilk sırada yer almaktadır. Köylüler, kibirli, kendini beğenmiş, havalı, sosyetik olma nitelemelerini kentlilerde en beğenmedikleri özellikler olarak ikinci sıraya koymuşlardır. Kentliler ise, hoşgörü, sevgi saygı yokluğu, insanlar arası ve komşuluk ilişkilerinin zayıflığı kentlilerin yine kentlilerde gördükleri olumsuz özellikler arasında ilk sıralarda bulunmaktadır.

Yapmacık davranış, samimi olmama, dürüst olmama gibi nitelemeler kentliler arasında da köylüler arasında da olumsuz kentli özellikleri olarak görülmektedir.

Köylüleri küçük görmeleri, köylüler arasında kentlilerin olumsuz özellikleri arasında dördüncü sırada bulunmaktadır.

Hırslı olmaları, insanların hep birbirleriyle yarış içinde olması ile ev sahiplerinin insafsızlığı nitelemeleri, köylüler tarafından belirtilmeyen, fakat kentliler tarafından sayılan olumsuz kentli özellikleri arasında bulunmaktadır.

Ahlaksızlığın yaygın olması (%8,3), açık saçık giyinmeleri (%9,2) gibi nitelermeler de köylüler arasında, toplam olarak %17,5 oranında kentlilerden olumsuz özellikler arasında sayılmaktadır.

Kentliler arasında da, köylüler arasında da olumsuz kentli özellikleri konusunda bazı benzerliklerle birlikte farklılıklar da bulunmaktadır. Köylülerin bir bölümünün, giyim gibi kişiye bağlı tercihleri de ahlak kapsamında değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Kentlilerle ilgili değerlendirmelerdeki ortak yönler, kentlerde de henüz kent kültürünü tam olarak sindirememiş ve kentin olanaklarından yeterince yararlanamayan önemli bir kesimin varlığını göstermektedir.

Köylülerin Olumsuz Yönleri

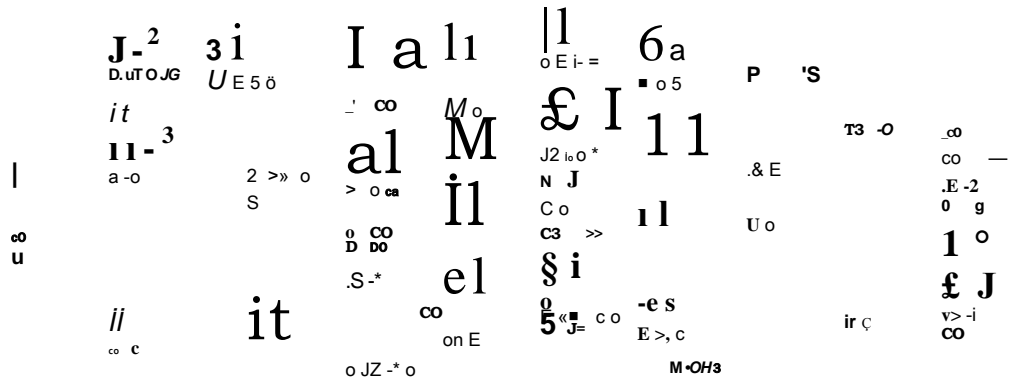
Kentli ve köylülerin birbirleri hakkındaki düşüncelerinde önemli kesişim noktaları olduğu, bununla birlikte bazı önyargıların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Köylülerin olumsuz, beğenilmeyen özellikleri arasında kentli deneklerin ilk sıraya koyduğu özellik, %20,5 oranıyla cahil olmaları gelmektedir. Buna karşın, cahil olmaları, köylüler tarafından yalnızca %6,1 oranında köylülerin beğenilmeyen özellikleri arasında sayılmıştır.

Köylülerin, kendileri hakkında bir tür özeleştirici de sayılabilecek olan köylülerin beğenilmeyen, olumsuz yönleri arasında ilk sıraya koydukları özellik kıskançlık, çekememezlik, küslüktür.

Köylülerin olumsuz özellikleri arasında sayılan kaba, görgüsüz, küfürbaz olma ve konuşma biçimleri gibi özellikler kentliler arasında ilk sıralardadır. Buna karşın bu özellikler, köylüler arasında çok daha az önemsenen olumsuz özellikler olarak saptanmıştır.

Köy yaşamının bir bakıma doğal sonucu sayılabilecek olan tozlu, topraklı, çamurlu olmaları; kişisel bakım ve temizliğe yeterince önem vermemeleri, hayvan kokusunun üzerlerine sinmesi gibi bazı özellikler kentli deneklerin ilk sıralara koydukları bir diğer olumsuz köylü özellikleri arasında sayılmıştır. Köylüler arasında ise buna rastlanmıyor.

Çizelge 8.A: Kentlilere Göre Köylülerin Beğenilmeyen Yönleri

KENT	216	179	205	141	TOPLAM	64	62	69	73	43	1052
	%20,5	%17,1	%19,5	%13,4	%6,1	%5,9	%6,5	%6,9	%4,1	%4,1	% 100

Çizelge 8.B: Köylülere Göre Köylülerin Beğenilmeyen Yönleri

KOY	64	72	163	49	143	381	67	17	85	1041
	%6,1	%6,9	%15,6	%4,7	%13,7	%36,5	%6,3	%1,6	%8,6	%100

Birliğin olmaması, herkesin kendi başına hareket etmesi köylüler tarafından kendilerinin olumsuz özellikleri arasında ön sıralarda gelmektedir.

Tembellik, geleceği düşünmeme, vurdumduymazlık, başıboşluk, kentliler tarafından %5,9 oranında köylülerin olumsuz özellikleri arasında sayılmaktadır. Kahve alışkanlığı ve tembellik köylüler tarafından %13,7 oranında köylülerin olumsuz özellikleri arasında sayılmaktadır.

Olanakları zorlamamaları, girişimci ruhlarının olmaması, kandırılmaya müsait olmaları, çekingen, utangaç olmaları ve güdülenerek hareket etmeleri, kentlilerin %6,1'i tarafından köylülerin olumsuz özellikleri arasında sayılmaktadır.

Cinsiyet ayırımı yapmaları, kız çocuklarına önem vermemeleri ve onları okutmamaları gibi özellikleri %6,5 oranında kentliler tarafından olumsuz köylü özellikleri arasında sayılırken; bazı batıl inançların ve önyargıların köylerde yaygın olduğu inancı da, köylülerin olumsuz özellikleri olarak buna yakın orandadır.

Sonuç olarak, köylülerin kentliler hakkında olduğu gibi kentlilerin de köylüler hakkında bazı önyargılarının olduğu anlaşılmaktadır.

Kentlinin Gönenci ve Köylünün Gönenci Arasındaki İlişki

Sanayileşme, tarımın ülke ekonomileri içindeki ağırlığını azaltmaktadır. Benzer bir eğilimin Türkiye için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1950'li yıllardan günümüze kadar süren eğilim, kentli nüfusun oransal olarak artması yanında, Türkiye'nin GSMH'sı içinde tarım kesiminin payı azalmıştır. Günümüzde %10'lara doğru bir gerileme eğilimi içinde olan tarımsal ürünlerin, toplam GSMH içindeki oranı nedeniyle, çağımızda toprağın ve tarımın zenginlik yaratan bir üretim sektörü olmadığı yönündeki görüşler yaygınlaşmaktadır. Öte yandan, tarımın ülkelerin dışa bağımlılığını azaltması, tarımsal ürünlerin beslenmedeki önemi nedeniyle stratejik öneme sahip olduğu, işgücünün beslenme maliyetini düşürerek sanayileşmeyi kolaylaştırdığı, üstelik ileri düzeyde sanayileşmemiş ülkelerde sanayiinin önemli ölçüde tarımsal ürünlere dayalı bir nitelik taşıdığı ileri sürülerek tarımın göz ardı edilemeyeceğini savunan yazarlar da vardır.

Çizelge 9: Köylülerin ve Kentlilerin Gönenci Arasındaki İlişkiye Deneklerin Bakışı

	Köylü aç kalırsa bütün millet aç kalır					
	Kesinlikle katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Fikri yok	Yanıtsız	Toplam
Kent	417	37	170	12	2	638
	%65,4	%5,8	%26,6	%1,9	%0,3	% 100.0
Köy	485	57	83	9	4	638
	%76,0	%8,9	%13,0	%1,4	%0,6	% 100.0
Toplam	902	94	253	21	6	1276
	%70,7	%7,4	%19,8	%1,6	%0,5	% 100.0

Bu bağlamda, köylü ve kentli nüfusun refahının ne kadar birbiriyle ilişkili olduğu, Türkiye'nin bugünkü gelişmişlik düzeyiyle tarımın ve köylü üretiminin Türkiye'nin bütünü ve özellikle de kentli insanın refahı için ne kadar önemli olduğu, kentli ve köylü nüfusun buna nasıl baktığı araştırılmaya değer. Kentlerin daha iyi yaşamasının kentli ve köylü gözüyle ne ölçüde köylünün üretimine ve bunun için de iyi koşullarda yaşamasına bağlı olduğunu öğrenmek amacıyla bir soru sorulmuştur. "Bugün köylüyü yoksul ve aç bırakırsak yarın bütün millet aç kalır" sözüne katılıyor musunuz? sorusuna, kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı bütün denekler içinde %70.7'dir. Bu görüşe kesinlikle katıldığını belirtenler, kentli denekler arasında %65,4, köylü denekler arasında %76'dır.

Bu görüşe katılmayan ise toplam denek sayısı içinde %7,4, kentli denekler arasında %5,8, köylü denekler arasında %8,9'dur.

Kentlerin gönencinin, çok büyük ölçüde köydeki üretime bağlı olduğu, bugün köylü yoksul ve aç kalırsa yarın kentlilerin ve bütün ulusun aç kalacağı görüşüne bir ölçüde katılanlar ise bütün denekler içinde %13 olarak saptanmıştır.

Türkiye'deki nüfusun büyük bölümünün, tarımın ülke için önemini vurgulayan geleneksel düşünceleri paylaştığı anlaşılmaktadır. Kentli nüfusun %65,4'ü, köylü nüfusun ise, bunun da üzerine çıkarak, %76'sı, köylünün aç ve yoksul kalması, dolayısıyla üretimi sürdürememesi durumunda bütün ülkenin aç kalacağı görüşüne kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşün köylüler arasında "daha yüksek oranda yaygın olması doğaldır. Köylülerin bir bölümünün nesnel değerlendirmeler dışında, kendilerinin, yaptıkları iş ve üretimin de ülke için büyük değer taşıdığı gibi kendine özgü nitelik taşıyan duygusal nedenlerden kaynaklanması olasıdır. Buna karşın, kentlerde de bu düşüncenin yüksek oranda yaygın olması bir ölçüde şaşırtıcıdır. Sanayi ve hizmet sektörü başlı başına değer yaratan sektörlerse, kentli nüfus arasında, ülke içi tarımsal üretimden bağımsız olarak da gönenc içinde bir toplumun olabileceği inancının yaygın olması beklenirdi. Bunun böyle olmamasının bazı nedenleri vardır. Bir neden kuşkusuz Türkiye'deki kentlerin sanayileşme sürecini tamamlamış ülkelerin kentlerinden farklı olarak, ya hiç çalışmayan ya da gerçek anlamda üretime bir katkısı olmayan marjinal işlerde çalışan önemli bir nüfusu barındırmasıdır. Bunların bir bölümü, özellikle kırdan kente göçen birinci kuşak kentliler, geldikleri köylerinden çeşitli gıda maddeleri desteği almaya devam etmektedirler. Bir diğer neden,

Türkiye'deki sanayileşmenin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki tarım ürünlerinin, gıda maddeleri olarak yaptığı katkı ve doğrudan ihraç ürünü olarak yarattığı döviz girdisi bir yana, tekstil gibi en önemli ihraç kalemi başta olmak üzere, birçok sanayi dalında da tarımsal girdiler ana öğeyi oluşturmaktadır. Ülkedeki sanayinin, ithal hammaddeye dayansa bile yüksek bir katma değer yaratarak ülke nüfusunun beslenmesini de sağlayabilecek, ithalatı da karşılayabilecek nitelikte olmaması, kentli nüfus içinde bile, Türkiye'de tarımsal üretimin yaşamsallığına yönelik bir anlayışın yaygın olmasının temel nedenlerinden biridir denebilir.

SONUÇ

Araştırma bulgularından ulaştığımız sonuçlardan biri, kentli ve köylü nüfusun birbirlerinin çalışma ve yaşam koşullarını yeterince ve doğru bilmemesinin, kentli ve köylüde karşılıklı bazı önyargılar oluşmasına zemin hazırladığı, bu durumun da kentsel ve kırsal politikaların sağlıklı geliştirilmesini güçleştirdiği biçimindedir.

Türkiye'deki kentli nüfusun önemli bir bölümü son yarım yüzyılda kente gelmiş birinci kuşak kentliler ve onların çocuklarından oluşmaktadır. Bu kesimin kırsal yaşam hakkında, bizzat yaşamış olma ya da dinleme yoluyla, belli bir bilgi sahibi oldukları ortadadır. Bu nedenle kentli nüfus ve köy nüfusu arasında bir iletişimin olduğu görülmektedir. Buna karşın yine de kentli ve köylüler arasında bir kopukluğun olduğu, bazı önyargıların oluştuğu ve bunun giderek artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kentli denekler köylerin en önemli sorunlarının başında yol, su ve elektriği sayarken; köylüler, tarımsal ürünlerin değerini bulmaması, devlet desteğinin olmaması ve pazarlama sorununu ilk sıradaki köy sorunları arasında görmektedirler. Yol, su, elektrik sorunu köylüler tarafından ancak dördüncü sıraya konmaktadır.

Benzer biçimde, kentliyi uygar, çağdaş, eğitimli, özgür vb. insanlar olarak tanımlayanlar kentli denekler içinde en büyük grubu oluştururken; kentliyi daha iyi koşullarda yaşayan, zengin insanlar olarak tanımlayanlar köylü denekler arasında en büyük grubu oluşturmaktadır.

Kentliler, köylülerin en olumsuz özellikleri arasında, ilk sırada cahil olmalarını sayarken; köylüler, kıskançlık ve küslüğü köylülerin en olumsuz köylü özellikleri arasında görmektedirler.

Kentlilerin ve köylülerin zihnindeki "köylü" çağrışımı büyük ölçüde yoksulluk, cehalet, terk edilmişlik gibi olumsuz çağrışımlar içermektedir. "Köylü" sözcüğünün kendilerine sakin ve mutlu yaşayan insanları çağrıştırdığını söyleyenlerin oranı kentlerde %21,5, köylerde %28,7'dir. Ekonominin kentlerdeki kadar parasallaşmaması, toplumsal dayanışma, köylülerin kentlere göre daha homojen bir yapıda olması ve sosyoekonomik çelişkilerle günlük yaşamda kentliler kadar çok karşılaşmamaları, her şeye rağmen köylüler arasında olumlu duyguların, kentlilere göre daha yüksek düzeyde olmasının nedenlerinden birkaçıdır denebilir

KAYNAKÇA

- ARUOBA, Çelik, "Tarımda Teknolojinin Değişmesinin Gelir Dağılımına Etkisi", **Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, (der. Ş.Pamuk-Z. Toprak), Yurt Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, 1998.
- AYTAÇ, Fethi, **Açıklamalı Köy Kanunu: Köy İdaresi Hakkında Bilgiler**, Erk Yayıncılık, Ankara, 1995.
- COOK, A., GITTEL, M. ve MACK, H., (der.), **City Life, 1865-1900: Views of Urban America**, Preager Publishers, New York, 1973.
- FOSTER, John Bellamy, **Marx'm Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa**, (Çev: Ercüment Özkaya), Epos Yayınları, Ankara, 2001.
- GERAY, Cevat, "Türkiye'de Köysel Yerleşme Düzeni", **Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı**, (der: Oğuz Arı), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985.
- GERAY, Cevat, "İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltileniniz", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt-sayı: 54-2, (Ni-san-Haziran 1999).
- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- MARX, Karl, **The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte**, International Publishers, New York, 1957.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich, **The Communist Manifesto**, Monthly Review Press, New York, 1998.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich, **Alman İdeolojisi-Feuerbach**-(Çev: Sevim Belli), Sol Yayınları, Ankara, 1999.
- MUMFORD, Lewis, **The Culture of Cities**, A Harvest/HBJ Book Publishers, New York. 1970.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan, **100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1979.
- YAVUZ, Fehmi, KELEŞ, Ruşen ve GERAY, Cevat, **Şehircilik: Sorunlar, Uygulama ve Politika**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1978.